

ПЛАН-КОНСПЕКТ УРОКУ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

8 клас

Тема: **Леся Українка. Поема «Давня казка». Образи та ідеї поеми**

*«Поезія – слуга життєвих потреб,
слуга того вищого порядку,
що веде людей до поступу»*

Леся Українка

Мета: навчити учнів формулювати проблему поеми, вирішувати її індивідуально або в групі, використовувати набуті знання на практиці; формувати уявлення про роль мистецтва і митця у суспільстві; поглибити навички характеристики образів-персонажів; розвивати критичність мислення, самостійність, увагу, образну уяву, зв'язне мовлення на основі використання кейс-технологій, акторські здібності та здібності віршування; виховувати естетичні смаки, шанобливе ставлення до поезії, моральні якості – гуманізм, щирість, неприйняття і засудження несправедливості.

Тип уроку: комбінований (урок ідейно-художнього аналізу та характеристики образів літературного твору), урок відкритої думки.

Методи і прийоми: метод кейсу, робота в групах, читання за ролями, діалог/дискусія, тест.

Обладнання: кейси, навчальний підручник із текстом поеми, літературознавчий та тлумачний словники, мультимедійні технічні засоби, папір, кольорові олівці, рефлексивні карти.

Міжпредметні зв'язки: українська мова, історія, мистецтво, інформатика.

Теорія літератури: казка, поема, мотив, антитеза.

Хід уроку

I. Вступ. Повідомлення теми і мети уроку.

Розподіл учнів на 4 робочі групи, кожній з яких було роздано кейс-файли з номером «1» і змістом випереджувальних завдань (фрагменти очікуваних відповідей).

Група 1.

Завдання файлу. Підготувати рубрику *«Феномен Лесі Українки. Мало хто знає, але...»*.

Феномен «Ucrainka incognita»

Мало хто знає, але, якби Леся жила в наш час, її б однозначно назвали дитиною індиго, адже в дитинстві була надзвичайно кмітливою та схоплювала все на льоту. До прикладу: навчилась читати ще в чотири роки, шестилітньою вона вже майстерно вишивала, а у дев'ять – написала свій перший вірш. У 19 років написала підручник «Стародавня історія східних народів». Знала 7 мов – українську, французьку, німецьку, англійську, польську, російську та італійську; Мало хто знає, але через нерозлучність зі старшим братом Михайлом, їх в сім'ї називали спільним іменем – «Мишелосіє»;

Мало хто знає, але свій псевдонім Лариса Косач запозичила в дядька – Михайла Драгоманова? Він підписувався як **«Українець»**;

Мало хто знає, але Леся Українка ввела в нашу мову літературний неологізм «напровесні»;

Мало хто знає, але існує астероїд, названий на честь поетеси. Його повна назва – 2616 Леся (2616 Lesya). Це астероїд головного поясу, відкритий 28 серпня 1970 року.

Мало хто знає, але в останні роки життя очі Лесі Українки набули надзвичайного блакитного кольору.

Група 2.

Завдання файлу. **«Поема «Давня казка» як поетичний маніфест Лесі Українки».**

З давніх часів література і, зокрема, поезія відігравала важливу роль в житті людей. Змалку дитина чула колискові, народні пісні, вірші, які протягом віків створювали справжні майстри слова. Можна не помічати, але поезія супроводжує весь наш життєвий шлях. Саме тому всіх поетів так хвилює тема призначення поета і поезії. Поему "Давня казка" було написано у 1893 році далеко за межами України. У центрі поеми Леся Українка зобразила поета, який у своїх піснях висловлює найзаповітніші мрії народу про волю та щастя.

Група 3.

Завдання файлу. **«Художньо-виразні засоби та образи поеми «Давня казка».**

Епітети: весела, щедра, мила;

метафори: промінням грала, сипала квітки;

порівняння: хутко, мов стокрила;

синоніми: ожило, загомонило;

художні образи: весна, природа, дарунки, яблуневі гілки, листя, квітки, вітер, гай, воля, пташині пісні;

повтори: все, я, мене;

заперечення: ні, не забула.

Група 4.

Завдання файлу. **«Поети, хто вони?» (фрагменти висловлювань).**

«Якщо є світи – то це поети,

Інших за життя не знав світів, ...

Чарівні творці ідей і слів,

Слід за вами я до сонця рушив

І як ви обпалений згорів» (А. Каспрук).

«Ніхто не може бути добрим поетом... без душевного вогню і без деякого натхнення, ...» (Демокріт).

«Поети! Не пишайте вінцем лавровим. Ваш вінець — терновий»

(Іван Світличний).

***Попереднє ознайомлення зі змістом поеми Лесі Українки «Давня казка» учні мали провести вдома.**

II. Мотиваційне питання щодо вивчення твору

Спільне питання для усіх груп.

Чому, на вашу думку, у назві поеми «Давня казка» Леся Українка використовує літературознавчий термін «казка»?

Орієнтовні відповіді від груп:

а) Казки найчастіше читають маленьким дітям для того, щоб їх розважити, і, закономірно, це може бути пов'язано з моментами її дитинства, оскільки «...*пісні, казки, різні повір'я, звичаї, купальські, жнив'яні і т. д. Леся добре пам'ятала і часто згадувала...*», «*Бо я дуже люблю казки і можу їх видумувати мільйони*», «*Бо у казці, та ще в віршах, Все можливо, добрі люди*».

б) Казка – це жанр фольклору, де відбуваються фантастичні події, діють незвичайні герої.

в) Поема Лесі Українки схожа на казку за формою, бо: розпочинається відповідним зачином «*Десь, колись, в якійсь країні...*», в якійсь невідомій країні, події відбуваються в давноминулі часи, головні персонажі — Поет і Бертольдо — зустрічаються тричі, як і в казках.

III. Актуалізація опорних знань учнів.

Літературна розминка.

**Учні по черзі від кожної групи ставлять один одному питання за змістом прочитаної поеми.*

- 1) Поет був красивим і щасливим. (Ні.)
- 2) До оселі Поета постійно приходила молодь. (Так.)
- 3) Лицар Бертольдо був благородним та ввічливим. (Ні.)
- 4) Поет сказав, що має стільки багатства, що його стане й на лицаря. (Так.)
- 5) Бертольдо зацікавився й вирішив подружитися з поетом (Ні.)
- 6) Граф визнав дивну силу слова. (Так.)
- 7) Поет допоміг лицареві завоювати серце вродливої донни Ізидори. (Так.)
- 8) Поет допоміг лицареві завоювати бусурманське царство (Так.)
- 9) Бертольдо щедро нагородив поета. (Ні.)
- 10) Граф справді був спочатку гідний щастя — чинив справедливий суд, був лагідний до підданих. (Так.)
- 11) По далеких війнах граф привчився до грабунку. (Так.)
- 12) Поет вирішив стати наближеним до графа, щоб допомогти трудящим полегшити їхню долю. (Ні.)

IV. Основна частина уроку з використанням кейс-методики.

4.1. Кейс № 2 (по одному питанню на групу).

Питання №1 Головним героєм поеми є Поет. Уявіть себе поетом. Як ви складатимете вірші?

Варіант відповіді. Спочатку треба пережити якесь почуття, потім висловити його словами у римованій формі.

Питання №2 Якщо це почуття, чим його можна викликати?

Варіант відповіді. Спостереженням за природою або життєвими проблемами.

Питання №3 Для кого і з якою метою поет складає вірші?

Варіант відповіді. Деякі пишуть для себе, інші - з метою поділитися власними переживаннями, думками, допомогти розібратися у складностях життя; дати людям можливість замислитися над своїми вчинками.

Питання №4 Чим, на вашу думку, була поезія для Лесі Українки?

Варіант відповіді. Поезія була справжнім життям поетеси, якій заважала хвороба.

Учитель. І. Франко у статті про творчість Лесі Українки, аналізуючи «Давню казку», писав: *«По її думці, поезія для маси робочого народу — потіха в горю, спочивок по праці, для кожного чоловіка — природний вираз розбудженого чуття і вищих змагань, для всієї громади — заохота в боротьбі і докір усякій нікчемності; для пригноблених вона — гарячий поклик до бою за волю і людські права, а для кривдників — грізний месник».* Чи такою бачить Леся Українка поезію та її роль у суспільстві? Чи так думає і її Поет? Чи збігаються їх погляди з іншим, не менш значущим, героєм поеми, з'ясуємо, коли виконаємо завдання наступного кейса.

4.2. Теорія літератури.

Пригадаймо, що таке поема?

Поема (від грецького слова, що означає "твір", "творіння") — ліричний, епічний, ліро-епічний твір, переважно віршований, у якому зображені значні події і яскраві характери.

Пригадайте, з якими поемами ви знайомились у попередніх класах?

Поема Ліни Костенко «Чайка на крижині», поема-казка Олександра Пушкіна «Руслан і Людмила», поема Миколи Вороного «Євшан-зілля».

Кейс № 3. *«Доберіть пару».* Учні на основі поеми «Давня казка» добирають і записують пару з протилежним значенням.

1 група

Пекло – рай

Землянка вогка – хата на помості

2 група

Мужичка – пані

Руки чорні – рученька тендітна

3 група

Мучились – втішався

Гуляв у замку – в ярмі стогнали

4 група

Дарувати – одбирати

Поет – Бертольдо.

Учитель. Отже, найбільш помітним засобом у поемі є протиставлення. Такий засіб називають **антитезою**. Запис у зошити: **Антитеза – різке протиставлення якоїсь істотної ознаки чи властивості характеру, події, явища, предмета.**

4.3. Характеристика образів поеми.

Учитель. На протиставленні побудовані і характери головних героїв. Хто вони?

Учні. Поет і лицар Бертольдо.

Учитель. Пропоную охарактеризувати їх в групах.

Розгорніть файл кейса № 4.

Група 1. Використовуючи заготовки (перука, одяг, театральний грим, тощо), передайте основні портретні характеристики Поета і риси його характеру через запропонований діалог. (*Поет не самотній, щасливий, вільний, має ясний розум, спокійний, врівноважений, каліка, чесний, щедрий, добрий, сміливий*).

Група 2. Використовуючи заготовки (перука, одяг, театральний грим, тощо), передайте основні портретні характеристики лицаря Бертольдо і риси його характеру через запропонований діалог. (*Бертольдо лихий, гордий, завзятий, упертий, прагне до збагачення, улесливий, підступний. Зневажає інших, бездушний, лякливий*).

Геть одбившись від гурту,
їде лицар в самотині.
Зирк! - поет лежить, як перше,
На самісінькій стежині.
«Ах, гостинця ти чекаєш! –
Мовив лицар і лапнувся
По кишнях. - **Ой, небоже,
Вдома гроші я забувся!**»
Усміхнувся поет на теє:
«**Не турбуйсь за мене, пане,
Маю я багатства стільки,
Що його й на тебе стане!**»
Спалахнув від гніву лицар,
Був він гордий та завзятий,
Але ж тільки на упертість
Та на гордощі багатий.
«**Годі жартів!** - крикнув згорда. –
Бо задам тобі я гарту!»
А поет йому: «**Та й сам я
Не люблю з панами жарту...**

**Бачиш ти - оця діброва,
Поле, небо, синє море –
То моє багатство-панство
І розкішне, і просторе.
При всьому сьому багатстві
Я щасливий завжди й вільний».**
Тут покликнув лицар: «**Боже!
Чоловік сей божевільний!**»
«**Може буть,** - поет відмовив, -
**Певне, всі ми в Божій волі.
Та я справді маю щастя,
І з мене його доволі.**» (...)»
Засміявся на теє лицар:
«**Давню байку правиш, друже?
Я ж тобі скажу на теє:
Ти щасливий та не дуже.
Я б віддав отой химерний
Твій таємний світ надхмарний
За наземне справжнє графство,
За підхмарний замок гарний.**»

Група 3. Заповнити порівняльну таблицю подібного і відмінного в цих образах.

Спільне	Відмінне	
Обидва молоді люди, дотепні, гострі на язик, визнають красу почуття кохання.	Поет	лицар Бертольдо
	Простий за походженням; спокійний, врівноважений; добрий, щедрий;	Граф, вищий за соціальним статусом; імпульсивний, нестриманий, лихий, егоїстичний, підступний; зневажає бідних;

	<i>поважає інших; шанує волю.</i>	<i>найбільше цінує багатство.</i>
--	-----------------------------------	-----------------------------------

Група 4 Підготувати і представити замальовки образів Поета і графа Бертольдо.

4.5. Коротке обговорення змісту епіграфа до уроку «Поезія – слуга життєвих потреб, слуга того вищого порядку, що веде людей до поступу».

Під час відповіді учні використовують наступні ключові слова: *воля (свобода), радість, оптимізм, бажання поділитися чимось з іншим, доброта, здоров'я, цілеспрямованість, щастя.*

Учитель. Ось такі наші герої. І не дивно, бо в цьому діалозі поетеса дійсно порушує ще й проблему **людського щастя**. Чи вдалося Лесі Українці розкрити цю проблему в контексті поетичного слова? Чи, може, з цим впоралася б і проза? А, можливо, це під силу й образотворчому мистецтву?

У цьому нам допоможе робота з наступним кейсом.

4.6. Кейс № 5. Кожній із трьох груп пропонуються окремі зразки текстів про ЩАСТЯ у науковому, публіцистичному і художньому стилях, за змістом яких необхідно дати відповідь на запитання (*мовна лінія*).

- Чи впливає мовний стиль висловлювання на загальний характер лексичного значення слова «щастя»?

Група 1. Приклад тексту про щастя в науковому стилі.

Щастя — психоемоційний стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого задоволення та безмежної радості. Те, що викликає відчуття найвищого задоволення життям, дає радість людині.

Група 2. Приклад тексту про щастя у публіцистичному стилі.

Кожна людина, яка створює матеріальні та духовні цінності, має право на **щастя**. В цьому Григорій Сковорода був переконаний і стверджував це своїми творами. Він писав, що заради **щастя** не потрібно далеко їхати, колінкувати перед сильними світу, бо воно завжди і всюди з людиною. Його тільки треба пізнати.

Група 3. Приклад тексту про щастя в художньому стилі.

Загляньте глибоко в душу, озирніться назад, поверніться туди, де ви були **щасливі**... В день, хвилину,...В секунди, наповнені тихою світлою радістю, душевною рівновагою, незгасаючим внутрішнім теплом. Час, коли Ви були **щасливі**, коли тримали в руках малесеньку краплиночку **щастя**, задля якої могли б забути все. Кристалічне, прозоре, вміщує цілий світ у собі і водночас являється цілим світом... Суміш спогаду і почуттів, вічності і болю скороминущості..

4.7. Кейс № 6. Міні-диспут

«Щастя - кольору душі, а душа – уже як зафарбуєш» (Марта Сторож)

За змістом даного висловлювання, кожній групі, яка отримала в кейсі індивідуальні фрагменти текстів на тему моральності, пропонується придумати можливі варіанти розвитку сюжету поеми Лесі Українки «Давня казка» або запропонованого уривка.

Група 1.

Дума «Маруся Богуславка»

А в тій темниці пробувало

Сімсот бідних козаків, ...

Та божого світу

І сонця праведного не забачали.

Гей, то дівка-бранка,

Маруся, попівна Богуславка,

А все добре дбає,

До кам'яної темниці прибуває, ...

«Ей, козаки, ви, бідні невольники!

Не лайте мене,

Не закликайте мене!

Гей, як діждемо святого великодня,

То буде наш пан турецький

До мечеті од'їжджати,

То буде мені, дівці-бранці, ...

Ключі на руки віддавати,—

Буду на руки приймати,

До кам'яної темниці прибувати...

*...отвирати,
Вас, бідних невольників,
А з кам'яної темниці випускати...
В города християнській утікайте,
Тільки города Богуслава не минайте!
До батька до мого й матері прибувайте...
Нехай буде батько і мати
Та ще добре дбати,
То статків-маєтків не збувають,
Великих скарбів не збирають,
Моєї голови
А з тяжкої неволі не визволяють,
Бо вже я потурчилась,
Побусурменилась
Для розкоші турецької,
Для лакомства нещасного...
Даруй, боже, милості вашій,
І всім військам запорозьким,
І всім слухаючим головам,
І всьому товариству і кривному, і сердечному
Пошли, боже, на многая літа
І до кінця віка!*

Група 2.

Іван Франко. Історична повість «Захар Беркут»

... – Тухольці! – кричав Тугар Вовк. – Начальник монголів обіцяє вам віддати вашого полоняника живого й здорового і жадає, щоб ви за те нас, кілька нас іще

лишилося, випустили живих і здорових із сеї долини! В противнім разі жде вашого сина неохибна смерть.

Немов хотячи доочне показати їм усю правдивість тої погрози, Бурунда підняв свій страшний топір над головою безоружного Максима.

Вся громада стала мов без духу. Затремтів старий Захар і відвернув очі від того виду, що різав його серце.

– Захаре, – сказали старі тухольці, обступаючи його, – ми думаємо, що можна прийнята се предложення.

... – Не знаєте ви, браття, монголів.

... – Але твій син, Захаре, твій син! Уважай, що його жде загибель!

– Нехай радше гине мій син, ніж задля нього має уйти хоч один ворог нашого краю!

... – Захаре, Захаре, – говорили громадяни, – всі ми уважаємо, що досить того знищення, що сила ворожа зламана, і громада не бажає смерті тих остатніх. У твої руки складаємо долю їх і долю твого сина. Змилуйся над своєю власною кров'ю!

– Можеш обіцяти їм на словах усе, щоб лише віддали тобі сина, ...

– Ні! – сказав обурений Захар. – Се було б нечесно. Беркути додержують слова навіть ворогові і зрадникові. Беркути ніколи не сплямують ні своїх рук, ні свого серця підступно пролитою кров'ю! Досить, діти, тої бесіди!...

Група 3.

Микола Гоголь. Повість «Тарас Бульба»

...— Князівно! — вигукнув Андрій, наповнений і сердечними, і душевними, і всілякими пориваннями. — Що тобі треба? Чого ти хочеш? Накажи мені! Загадай мені найнеможливішу послугу, яка тільки є на світі, — я кинуся виконувати її! Загадай мені зробити те, чого не в силі зробити жоден чоловік, — я зроблю, себе занапащу. Занапащу, занапащу! І занапастити себе задля тебе, святим хрестом присягаюся, так мені солодко... та несила всього сказати!

... всього я зречуся, покину, спалю, потоплю за одне твоє слово, за один тільки порух твоєї тонкої чорної брови!

— Не дури, лицарю, ні себе, ні мене, — промовила вона, тихо хитаючи прекрасною головою своєю. — Знаю, на превеликий мій жаль, дуже добре знаю, що не вільно тобі кохати мене; і знаю, який обов'язок і заповіт твій, — тебе кличуть батько, товариші, вітчизна, а ми — твої вороги.

— А що мені батько, товариші й вітчизна? — мовив Андрій, стрепенувши головою й випроставши стрункий, як явір над водою, свій стан. — Тож коли так, то ось що: нема в мене нікого! Нікого, нікого! — промовив він тим самим голосом

і підтвердив мовлене таким рухом руки, яким упертий, непоборний козак виявляє звагу вчинити справу нечувану й для когось іншого неможливу. — Хто сказав, що моя вітчизна Україна? Хто дав мені її за вітчизну? Вітчизна є те, чого шукає наша душа, що для неї наймиліше. Моя вітчизна — ти! Ось моя вітчизна! І понесу я вітчизну цю в серці моїм, понесу її, доки стане мого віку, і подивлюся — хай хто-небудь з козаків вирве її звідтіля! Я все, все, що є на світі, продам, віддам, занепащу за таку вітчизну!

Група 4. Створити асоціативні фрагменти на тему «Щастя» (зразки слів-асоціацій, художнє зображення на аркушах, у міміці, жестах, хореографії, застиглих формах тощо).

V. Закріплення вивченого.

Проведення тестування.

1. Леся Українка визначила жанр свого твору, а саме:

а) казкова поема; б) лірична оповідь; в) філософська казка; г) ліро-епічна соціальна поема-казка.

2. Поета у творі авторка називає:

а) *нещасним і талановитим*; б) уважним і кмітливим; в) сором'язливим і спритним;

г) пунктуальним і винахідливим.

3. Слово поета «всім давало»:

а) піднесеність і бадьорість; б) *розвагу і пораду*; в) можливість позбутися всього лихого;

г) користь і впевненість у самовизначенні.

4. Герой твору не відчував ні голоду, ні холоду, бо отримував допомогу від:

а) Господа; б) *простого люду*; в) кобзарів; г) князя.

5. Характеризуючи лицаря, поетеса назвала його:

а) *лихим*; б) жорстоким; в) підступним; г) легковажним.

6. Рими у поета —: а) молодята; б) перепілочки; в) промінчики; г) *соколята*.

7. Щастя для поета — мати:

а) великий гонорар за свої поезії; б) *волю*; в) графство; г) повагу до себе від лицаря.

8. «Нелегким полюванням» для лицаря було:

а) спіймати пташку; б) дібрати ноти для виконання музики; в) *скласти поезію*;

г) віднайти музичний інструмент.

9. Чим поет чарував усю громаду?

а) Своїми думками і вчинками; б) вмінням розуміти проблеми народу; в) красою душі;

г) *чудовими поезіями*,

10. Після виконання серенади у Бертольда зникла:

а) *туга*; б) лиха думка; в) надія; г) жорстокість.

11. У військовому поході солдат розважала:

а) *пісня*; б) музика; в) Ізідора; г) вільна думка.

12. Завойовуючи бусурманські міста, Бертольдо відчував себе:

а) сміливим; б) *щасливим*; в) бадьорим; г) жорстоким.

VI. Узагальнення вивченого.

Дайте відповідь на питання: Чого я навчився, читаючи та аналізуючи поему «Давня казка»?

VII. Підсумок уроку.

Об'єктивно оцініть свою роботу як члена групи, заповнивши таблицю.

Карта самооцінки роботи в групі

Критерії	Оцінка (+/-)
1. Роль у групі	
2. Оцінка власних висловлювань.	
4. Допомога іншим членам групи (поза власним завданням)	
5. Загальна оцінка	

VIII. Домашнє завдання.

Підготувати міні-проект на тему «Давня казка» триває і досі».